

SÍLY PŮSOBÍCÍ NA ČLOVĚKA VE SPÁNKU A BDĚNÍ

Rudolf Steiner

Obecně již bylo naznačeno, jaký je vztah mezi bděním a spánkem člověka, a bylo řečeno, že člověk si ze spánku přináší síly, které během bdění potřebuje k výstavbě svého duševního života. Tyto věci jsou ovšem mnohem složitější, než se lidé obvykle domnívají, a my si dnes podrobněji probereme rozdíl mezi lidským bděním a spánkem z hlediska duchovní vědy. Jaksi mimochodem, v podobě jisté vsuvky, jen poznamenávám, že není nutné, abychom se zde dotkli všech těch víceméně zajímavých hypotéz, jež k vysvětlení rozdílu mezi spánkem a bděním formulovala současná fyziologie. Velmi snadno bychom to mohli udělat, odvádělo by nás to však od vlastního duchovně-vědeckého zkoumání těchto dvou stavů. Můžeme si nanejvýš říci, že dnešní běžná věda, má-li před sebou člověka ve stavu spánku, se vlastně zabývá pouze tím, co z člověka zůstalo ve fyzickém světě a co jsme včera charakterizovali jako fyzické a éterné neboli životní lidské tělo. Této fyzické vědě je zcela cizí - není ovšem nutné ji kvůli tomu odsuzovat, neboť má jisté právo jednostranně uplatňovat své stanovisko - to, co může znamenat skutečnost jen pro duchovní vědu, pro otevřený pohled zřičího člověka, totiž to, co se při usnutí pozvedá z éterného neboli životního a z fyzického těla a co jsme včera charakterizovali jako lidské Já a astrální tělo. Toto lidské Já a astrální tělo jsou tedy, jestliže člověk spí, v duchovním světě, zatímco když člověk bdí, jsou ve světě fyzickém, jakoby vnořené do fyzického a éterného neboli životního těla.

Podívejme se tedy na spícího člověka blíže. Je zcela přirozené, že pro normální lidské vědomí je spánek něčím jednotným, co dále nezkoumá. Lidé si v běžném životě nekladou otázku, jestli se v noci, když je člověk v duchovním světě, uplatňuje vícero vlivů, zda na jeho duši zbavenou těla působí vícero sil, anebo pouze jednotná síla. Je člověk, když se nachází v duchovním světě, vystaven jen jedné síle, která zcela prostupuje duchovní svět, nebo můžeme rozlišovat mezi různými silami, jimž je člověk během spánku vystaven? - Nuže, můžeme zcela přesně rozlišovat různé vlivy, které se u člověka uplatňují, když spí; připomínám však, že se v tuto chvíli neuplatňují na tom, co zůstává ležet v posteli, nýbrž na tom, co jako vlastní duševní složka člověka, jako jeho astrální tělo a Já vystoupilo z vnějšího člověka, který zůstává ležet v posteli.

Pomocí snadno srozumitelných zkušeností a skutečností se nyní necháme dovést k jednotlivým vlivům, působícím na spícího člověka. Stačí, aby člověk důkladněji pozoroval, co prožívá při usínání, a sám na sobě si povšimne, že začíná ochabovat vnitřní aktivita, veškerá činnost, jejímž prostřednictvím během denního bdění pohybuje končetinami a vykonává vše, co můžeme nazvat uváděním těla do pohybu pomocí duše. Kdo se bude poněkud věnovat sebezpozorování ve chvíli usínání, povšimne si, že se dostavuje zhruba tento pocit: Přestávám mít vládu nad svými končetinami. - Vnějších činnosti se začíná zmocňovat něco na způsob bezvládnosti. Člověk nejprve cítí, že není schopen řídit vůlí činnost svých končetin, a není ani s to vládnout v okamžiku usínání tím, co nazýváme řečí.

Právě to člověk po stavu neschopnosti ovládat končetiny cítí jako první: cítí, že není schopen vládnout řečí. Pak člověk cítí, že pozvolna ztrácí možnost jakýmkoli způsobem se spojit s vnějším světem. Všechna ta spousta denních dojmů zvolna mizí. Potom postupně ustává schopnost chuti a čichu a jako poslední schopnost sluchu. V tomto pozvolném umlkání vnitřní duševní činnosti člověk cítí, že vystupuje ze své tělesné schránky.

Tím jsme ovšem již charakterizovali první z vlivů, které na člověka působí během spánku, vliv, který člověka vypuzuje z jeho těl. Ten, kdo bude pozorovat sám sebe, pocítí, že se ho zmocňuje určitá síla, neboť v obvyklém, normálním životním stavu si člověk neporučí: Teď usneš, teď přestaneš mluvit, chutnat, čichat, slyšet - nýbrž je to jako síla, která se v člověku prosazuje. To je tedy první vliv ze světa, do něhož se člověk večer noří, je to vliv, který ho vypuzuje z fyzického a éterného neboli

životního těla.

Co by se však s člověkem stalo, kdyby se během spánku uplatňoval jen tento vliv? Pak by u člověka za normálních okolností nastal naprosto klidný, ničím nerušený spánek. Víme však, že v běžném, normálním životě rozhodně nenastává jen tento normální, ničím nerušený spánek, ale že existuje dvojí možnost, aby se tento spánek uplatnil v jiné formě. Všichni známe stav, který nazýváme sněním, kdy do spánku vnikají více či méně chaotické nebo více či méně zřetelné obrazy, snové obrazy. Kdyby se ve spánku uplatňoval jen uvedený první vliv, který člověka jakoby vytrhává z jeho vědomí do duchovního světa, pak by mohlo nastávat vždy jen to, co nazýváme spánkem nerušeným žádným snem. Můžeme tedy rozlišovat vliv, který prostě vymazává vědomí, když nás vypuzuje z vnější tělesné schránky, a vliv, který nám v beztělesném stavu kouzlí před duší snový svět a tento snový svět nám vhání do spánku.

To však není jediný způsob, jak na sebe normální spánek může u člověka vzít jinou podobu. Existuje ještě třetí způsob. Tento třetí způsob se ovšem objevuje jen u nepatrného množství lidí, každý však ví, že se u jistého počtu lidí objevuje; tento třetí způsob je, když člověk začne ze spaní mluvit nebo provádět jisté úkony, aniž si je toho vědom. Obvykle pak ve dne nic neví o popudech, jež ho k takovému konání ve spánku přivedly. Toto konání ve spánku se může vystupňovat až k něčemu, co se v běžném životě nazývá náměsíčností. V ojedinělých případech vniknou člověku v náměsíčném stavu do spánku také jisté sny, ve většině případů tomu tak ale není, nýbrž náměsíčný člověk jedná a mluví, aniž by ve svém duševním životě měl sny. V jistém smyslu pak jedná jako automat, z temných popudů, jichž si nemusí být dokonce ani snově vědom. Toto konání, kdy člověk ze spaní vstupuje do kontaktu s vnějším světem jako během denního života - jen s tím rozdílem, že během denního života se tak děje vědomě a během noci nevědomě - podléhá třetímu vlivu, který na člověka působí během spánku.

V případě spánku tak můžeme konstatovat tři vzájemně se výrazně lišící vlivy na vnitřního člověka, který je během spánku oddělený od vnějšího člověka. Tyto tři vlivy, jimž je člověk během spánku vystaven, jsou vždy přítomné a duchovní věda může pomocí prostředků, které v průběhu přednášek ještě poznáme, skutečně vyzkoumat, že se vyskytují u každého člověka. Jen s tím, že u zdaleka největšího počtu lidí převládá první vliv, takže největší část doby, během níž spí, stráví přece jen v bezesném klidném spánku. U všech lidí se pak alespoň občas dostavuje druhý vliv, kdy do jejich spánkového vědomí vniká stav snění. Tyto dva stavy ale u naprosté většiny lidí působí tak silně, že mluvení a jednání ve spánku patří k vzácnostem. I třetí vliv, který se objevuje v případě náměsíčného, je však u každého člověka přítomen. U náměsíčného je ovšem tento třetí vliv natolik silný, že oba ostatní překryje a získá nad oběma slabšími vlivy nadvládu, kdežto u ostatních lidí jsou oba zbývající vlivy silné do té míry, že třetí vliv se vůbec neuplatní a člověka nenutí k žádným úkonům. Přítomen je však u každého člověka a každý má vlohu podléhat těmto třem vlivům.

Tyto tři vlivy se v bádání duchovní vědy od sebe vždy rozlišovaly a v duševním životě člověka musíme předpokládat tři oblasti, které jsou takové, že první oblast může podléhat více jednomu, druhá oblast více druhému a třetí oblast více třetímu vlivu. Lidská duše je tedy trojčlennou entitou, neboť může podléhat trojímu vlivu. Nuže, tu část lidské duše, jež podléhá prvnímu z popsaných vlivů, vlivu, který lidskou duši vůbec vypuzuje z tělesných schrán, označujeme v duchovní vědě jako duši pociťující. Tu část duše, v níž se uplatňuje vliv, který byl popsán na druhém místě a který do lidského duševního života vnáší během noci sny, označujeme jako duši rozumovou neboli duši hlubšího citění. A tu část lidské duše, která u většiny lidí ve spánku vůbec neprojevuje svou osobitou povahu, protože převažují oba předchozí vlivy, označujeme jako duši vědomou. Během spánku tak u člověka musíme rozlišovat tři vlivy; tři články duševního života, jež těmto vlivům podléhají, rozlišujeme jako duši pociťující, duši rozumovou neboli hlubšího citění a duši vědomou. Je-li tedy člověk silou, kterou jsme vylíčili, uveden do bezesného, klidného spánku, uplatňuje se ze světa, do něhož vstupuje, vliv na jeho duši pociťující. Když je spánek člověka prostoupen obrazy snového světa, uplatňuje se vliv na jeho duši rozumovou neboli hlubšího citění, a když dokonce začne v noci mluvit nebo ze spaní jednat, uplatňuje se vliv na jeho duši vědomou.

Tím jsme však popsali jen jednu stranu lidského duševního života během spánku. Musíme popsat ještě druhou stranu tohoto života ve spánku, která spočívá v tom, co je opačné. Popsali jsme usínajícího člověka; podívejme se nyní na probouzejícího se člověka, který se ze života ve spánku opět vrací do fyzického světa. Co se tu vlastně děje s člověkem, jenž se ráno při probouzení opět vrací do fyzického světa?

Večer tomu bylo tak, že ho jistá síla vypudila z fyzického a éterného neboli životního těla. Tato síla je večer schopná onoho vypuzení na základě toho, že jí člověk podléhá jako první. V pozdějších stadiích spánku podléhá oběma ostatním vlivům, vlivům na duši rozumovou neboli hlubšího citění a na duši vědomou. Jakmile se však tyto vlivy uplatní, je člověk něčím jiným, než byl předtím. Člověk se během života ve spánku mění a tato změna se projevuje prostě tím, že člověk je večer unavený a musí ven ze svých tělesných schrán, ale ráno už unavený není a má schopnost vrátit se. To, co se s ním stalo během noci, mu dává schopnost vrátit se opět do svého tělesného života.

Tentýž vliv, který se v jistých abnormních stavech uplatňuje v našem snovém světě, působí také během celého spánkového života člověka, i tehdy, když žádné sny nemá; a vždy je přítomen také třetí vliv, jenž se projevuje u náměsíčného a u ostatních lidí pouze nevychází najevo. Všechny tyto vlivy se uplatňují během života ve spánku. Jakmile se uplatní dva posledně jmenované vlivy, to znamená vliv na duši rozumovou neboli hlubšího citění a vliv na duši vědomou, člověk je posílen a upevněn, nasál a natáhl z duchovního světa síly, které potřebuje v příštím denním životě, aby opět poznával fyzický svět a užíval si ho.

Člověka v noci posiluje především vliv na duši rozumovou neboli hlubšího citění a na duši vědomou. Jakmile je posílen, tentýž vliv, jenž ho vypudil z tělesného života, se nyní uplatní opačným způsobem, který ho ráno při probouzení vede zase zpět do jeho fyzického a éterného těla. Tatáž síla, jež člověka večer vypudila, ho ráno zase přivádí zpět - je to vliv na duši pociťující. Všechno, co musíme označit za obsah duše pociťující, bylo večer zemdlené a unavené. Co cítíme večer v duši pociťující? To si snadno dovedeme představit: Když se svěží vžíváme do denního života, zajímají nás vjemy fyzického světa, vjemy barvy, světla, všechny předměty kolem nás, naplňují nás sympatií a antipatií a působí nám radost, slast i bolest. Jsme odevzdáni vnějšímu světu. Co cítí radost a bolest, strast a slast, co v nás se zajímá o vnější předměty, co se v nás rozněcuje, když jsme svými pocity odevzdáni vnějšímu světu? Je to právě duše pociťující. Cítíme však, že tato živá účast na vnějším světě je zemdlená, jakoby ochromená, když cítíme nezbytnost usnutí. To, co večer cítíme jako zemdlené, cítíme ráno jako posílené a osvěžené. Vrstáme do obvyklého denního stavu a cítíme, že tytéž jevy duše pociťující, které byly večer ochromené, se objevují zase svěží, v obnovené podobě. Z toho poznáváme, že síla, která nás večer vyvedla a ráno probouzející se duši zase uvádí do těla, je táž, neboť to, u čeho večer cítíme, že to jaksi odumírá, cítíme ráno jako znovuzrozené. Tato síla má tentýž ráz, jen se jednou pohybuje jedním a podruhé opačným směrem.

Kdybychom si to chtěli nakreslit, mohli bychom to udělat takto (výslovně poznamenávám, že to bude schematický nákres). Okamžik usnutí, tedy okamžik, kdy je člověk vypuzován do nevědomí, vyznačím tím, že zde vytyčím bod, a přechod do stavu spánku tím, že nakreslím čáru směřující nahoru, ranní probuzení pak zakreslím jako návrat ze stavu, v němž se člověk nachází během noci. Procházení životem během dne bych potom vyznačil touto dolní čarou a opětovný přechod do stavu spánku touto čarou, takže touto smyčkou bychom charakterizovali nejprve stav bdění, potom stav spánku. Horní část má vyznačovat stav spánku, dolní stav bdění.

Když se podíváme na okamžik usnutí, můžeme říci, že zde z duchovního světa působí síla, která nás vtahuje; tu bychom vyznačili první třetinou této čáry. Vliv, který působí na naši duši rozumovou neboli hlubšího citění, když upadneme do snů, vyznačíme druhou třetinou čáry. Stav, kdy by příslušná síla působila na duši vědomou, tedy třetí vliv, bychom vyznačili třetí částí této čtvrtiny celé čáry.

Ráno bychom pak tutéž sílu, která nás *zde* vtáhla, měli jako sílu vypuzující nás ze spánku a uvádějící nás do denního života. To by odpovídalo téže síle, jež působí na duši pociťující. A stejným způsobem bychom *zde* měli sílu, která působí na duši rozumovou neboli hlubšího citění. A celý *tento* prostor, jak první, tak druhá část, by představoval vliv na duši vědomou. Člověk tedy během noci prochází určitým koloběhem. Když se po usnutí pohybuje do středu stavu nacházejícího se mezi usnutím a probuzením, pohybuje se směrem k vlivu, kde ona síla nejvíce působí na jeho duši vědomou. Od tohoto bodu se pohybuje naproti síle, jež působí zase na jeho duši pociťující a vrací ho do stavu bdění.

Máme tedy tři síly, které na člověka působí během spánku. Tyto tři síly mají v duchovní vědě od pradávna zcela určitá jména a já vás nyní prosím, abyste si pod nimi prozatím nepředstavovali nic jiného, než co bylo právě popsáno. Tato jména samozřejmě znáte, ale prosím vás, abyste nemysleli na nic jiného než na jména, jimiž jsou označovány dotyčné síly, které v noci působí na tyto tři části lidské duše. Neboť tomu tak skutečně je: Kdybyste se vrátili do dávných dob, pak tyto tři síly byly označovány těmito třemi jmény, a jestliže se nyní používají k označování jiných věcí, pak nejsou původní, nýbrž odvozená. Původně byly těmito jmény označovány tyto tři síly.

Síla, která při usínání a probouzení působí na duši pociťující, se označovala jménem, které by se ve starých jazycích shodovalo se slovem Mars. Mars není nic jiného než jméno síly, která působí na duši pociťující a večer člověka vypuzuje z jeho tělesných schrán a ráno ho do nich zase posílá. Sílou, jež po usnutí a před probuzením působí na duši rozumovou neboli hlubšího citění, je ona síla, která do duše rozumové neboli hlubšího citění vhání svět snů; tato síla nese jméno, jež by se shodovalo se slovem Jupiter. A síla, která by za zvláštních okolností učinila z člověka náměsíčného, která tedy během spánku působí v člověku na duši vědomou, nese ve smyslu dávné duchovní vědy jméno Saturn. Mluvíme tedy ve smyslu duchovní vědy, řekneme-li, že Mars člověka uspal, Jupiter mu do spánku poslal sny a temný Saturn je příčinou, která člověka, jenž nemůže odolat jeho vlivu, ve spánku vyburcuje a pudí ho k nevědomému jednání. U těchto jmen tedy nesmíte myslet na to, co znamenají ve smyslu obvyklé astronomie. Prozatím bychom brali v úvahu jejich původní významy, označující síly, jež jsou veskrze duchovního rázu a působí na člověka, nachází-li se během spánku mimo své fyzické a éterné neboli životní tělo v duchovním světě.

Co se ovšem stane, když se člověk ráno probudí? (Nakreslil jsem k probuzení bod z toho důvodu, že člověk při něm skutečně vstupuje do úplně jiného světa.) Co se stane, když se člověk probudí? Je vsazen do světa, který dnešní běžný člověk považuje jako jediný za svůj a v němž k jeho smyslům přistupují vjemy zvenčí. Tyto smyslové vjemy jsou vyvolávány tak, že nemůže pohlížet za ně. Jsou prostě tu; když se ráno probudí, předstupují před jeho duši. Když se člověk probudí, je před ním celý koberec smyslového světa rozestřen. Pro člověka tu je však ještě něco jiného, totiž skutečnost, že vnější svět nejen vnímá svými smysly, ale že když z tohoto vnějšího světa to či ono vnímá, zároveň při tom vždy něco pociťuje.

Byť je radostný pocit při vnímání nějaké barvy sebemenší, je přítomen jistý niterný duševní děj, jistý pocit. Každému totiž bude jasné, že na něj fialová barva působí jinak než červená a modrá jinak než zelená. Všechny vnější smyslové vjemy působí tak, že vyvolávají vnitřní stavy. Všechny pocity, vyvolávané vnějšími smyslovými vjemy, patří k duši pociťující, kdežto příčiny v člověku, proč může přijímat smyslové vjemy, nazýváme počitkovým tělem. Počitkové tělo způsobuje, že člověk vidí žlutou nebo červenou barvu. Duše pociťující může za to, že ze žluté nebo červené barvy má takový či onaký pocit. Musíme naprosto přesně rozlišovat: To, co se nám kouzlí před duší zvenčí, způsobuje počitkové tělo; to, co při tom vnitřně prožíváme, slast a strast nebo nějaký odstín dojmu, který na nás barva činí, patří k duši pociťující.

Ráno začne být duše pociťující odevzdána vjemům počitkového těla, mohli bychom také říci vjemům vnějšího světa, jež vnímá pomocí sil počitkového těla. Totéž, co bylo v noci během spánku vystaveno vlivu Marsu, to znamená duše pociťující, je tedy ráno při probuzení

vystaveno vjemům vnějšího světa, odevzdává se smyslovému světu. Ovšem veškerý vnější svět, nakolik v naší duši vyvolává jisté pocity slasti a strasti, radosti a bolesti, označujeme ve smyslu duchovní vědy zase jedním zvláštním jménem, jménem Venuše. Opět vás prosím, abyste si pod tím nepředstavovali nic jiného než to, co bylo právě charakterizováno, tedy to, co se v naší duši pociťující uplatňuje jako vliv, který vychází z vnějšího koberce smyslového světa a který nás nenechává lhostejnými a chladnými, ale naplňuje nás jistými pocity. Tento vliv na duši pociťující, uplatňující se od rána, nazýváme silou Venuše. Vliv na duši pociťující po usnutí jsme označili jako Mars, tento vliv po probuzení označujeme jako sílu Venuše.

Z fyzického světa však působí rovněž vliv na naši duši rozumovou neboli hlubšího cítění, zatímco je během dne ponořená do tělesných schrán; je to vliv, jehož působením se můžeme vymaňovat z vnějších vjemů smyslového světa a zpracovávat je. Všimněte si, že je rozdíl mezi prožíváním v duši pociťující a prožíváním v duši rozumové neboli hlubšího cítění; duše pociťující něco prožívá jen dotud, dokud je člověk odevzdán vnějšímu světu; pociťuje zkrátka vjemy vnějšího světa. Jakmile si však člověk během denního bdění vjemů vnějšího světa chvíli vůbec nevšímá, ale nechává je doznívat a zpracovává je v duši, pak je odevzdán své duši rozumové. Ta je tedy oproti duši pociťující o něco samostatnější.

Vlivy, které umožňují, že tu člověk během denního života jaksi pořád jen nestojí, nemá oči otevřené a nehledí na vnější smyslový koberec, ale dokáže od toho všeho odvrátit svou pozornost a zformovat myšlenky, jejichž prostřednictvím vjemy vnějšího světa kombinuje a může se vůči němu osamostatnit, tyto vlivy označujeme jako sílu Merkuru. Můžeme tedy říci: V noci se v naší duši rozumové neboli duši hlubšího cítění uplatňují jupiterské vlivy a během dne se v duši rozumové neboli hlubšího cítění zase uplatňují vlivy merkurské.

Povšimněte si, že existuje jistá korespondence mezi vlivy Jupiteru a Merkuru. Vlivy Jupiteru jsou u dnešního běžného člověka takové, že do jeho duševního života pronikají v podobě snových obrazů, zatímco příslušné vlivy působící během dne, vlivy Merkuru, působí v podobě jeho myšlenek, jeho niterných prožitků. U jupiterských vlivů ve snu však člověk neví, odkud se ty věci vlastně berou, zatímco trojímu vlivu. Když je člověk v noci odevzdán světu, který musíme nazvat světem duchovním, pak je odevzdán silám, jež se v duchovní vědě označují jako síly Marsu, Jupiteru a Saturnu; když během denního bdění rozvíjí svůj duševní život prostřednictvím duše pociťující, duše rozumové neboli hlubšího cítění a duše vědomé, pak je odevzdán silám, jež se v duchovní vědě označují jako síly Venuše, Merkuru a Měsíce.

Tím jsme vyznačili denní cestu člověka, cestu, kterou urazí za dvacet čtyři hodin. Nyní bychom, aniž si při tom prozatím budeme myslet něco zvláštního, vedle toho postavili jinou řadu jevů, řadu, na niž se obvykle nenahlíží z hlediska, které dnes chceme zaujmout. Prosím vás však, abyste tento cyklus brali tak, že jeho jednotlivé přednášky patří k sobě a že na začátku je vysloveno leccos, co bude náležitě objasněno teprve později. Vedle této řady jevů tedy nyní postavím něco, co patří k úplně jiné oblasti a co z jistých důvodů postavíme vedle této řady jevů. Tyto důvody se ukážou v průběhu přednášek.

Z běžné astronomické vědy všichni znáte pohyb Země kolem Slunce; nyní bychom se na pohyb Země kolem Slunce a to, co k němu patří, podívali jen zcela přibližně a obecně. Budeme-li se na tento pohyb Země kolem Slunce i na pohyb ostatních planet patřících ke Slunci dívat tak, jak se na něj obvykle dívá dnešní běžná věda, tento pohled pak bude pro duchovní vědu jen tím úplně prvním krokem. Pro orloje; a podobně naše sluneční soustava s různým vzájemným postavením planet vyjadřuje to, co lze připsat mohutným vesmírným hodinám. Od těchto hodin naší planetární soustavy můžeme přejít k velkým duchovním poměrům vesmíru. Pak se pro nás kterékoli postavení planet v naší sluneční soustavě stane výrazem něčeho, co můžeme předpokládat jako stojící v pozadí. Můžeme pak říci: Jsou tedy důvody, proč například Venuše stojí jednou v takovémto vztahu k Jupiteru a jindy zase v jiném. Jsou důvody, abychom řekli: Tyto skutečnosti jsou vytvořeny v pozadí stojícími božsky-duchovními mocnostmi, stejně jako existují důvody k tomu, proč jsou určitým způsobem sestrojeny hodiny.

Myšlenka pohybu planet ve sluneční soustavě se nám tu rozšiřuje do podoby smysluplného celku. Planetární soustava se pro nás stává něčím na způsob vesmírných hodin. Kdyby v pozadí za planetární soustavou nic nestálo, pak by tomu bylo přibližně tak, jako kdyby někdo sestrojil hodiny jen tak pro legraci, beze smyslu. Můžeme tedy říci, že planetární soustava se pro nás stává něčím na způsob vesmírných hodin, stává se pro nás výrazovým prostředkem toho, co ve skutečnosti stojí za příslušnými pohyby a jednotlivými tělesy naší sluneční soustavy.

Podívejme se nyní na tyto vesmírné hodiny samy o sobě, a aby nám vnější věda nečinila výčitek, podívejme se na ně tak, jak je zvykem ve vnější elementární vědě; mohli bychom se na ně ovšem podívat i jinak.

Předtím chci ještě říci, že představu, že se snad tato planetární soustava vytvořila sama, lze velmi snadno vyvrátit. Všichni jste zažili, že vám ve škole ukazovali vznik planetární soustavy. Při tom vám říkali zhruba toto: Obří vesmírná mlhovina byla kdysi uvedena do rotace, a tehdy se uprostřed oddělilo Slunce a kolem dokola planety. - Jak by také mohl někdo zapochybovat, že ta záležitost nevznikla tak, jak se učí na školách, když se to experimentálně ukazuje. Ukazuje se to moc hezky, že ano: Vezme se kapička nějaké látky, ustříhne se malý list, který se dá vložit do ekvatoriální roviny kapky, shora se do něj zastrčí špendlík, to celé se dá do tekutiny, v níž to plave, a pomocí špendlíku se roztočí. Lze pak dokonce ukázat, jak se rotací oddělují vnější kapičky a uprostřed zůstává větší kapka, kolem které ty menší rotují.

Víme pak, že kolem Země obíhá Měsíc. Nakreslím sem tedy Měsíc. Dále víme, že blíže Slunci obíhá těleso, které se obvykle označuje jako Merkur, a potom těleso, které se označuje jako Venuše. Víme pak, že dále vně naší Země obíhají tělesa, která se označují jako Mars - [velikostní] poměry samozřejmě neodpovídají, ale o to teď nejde - jako Jupiter a jako Saturn. Ostatní planety dnes prozatím ponecháme stranou.

A nyní předpokládejme takové postavení Země, které samozřejmě nastává velmi vzácně, totiž že se Země při svém oběhu kolem Slunce nachází *zde* a ve větší vzdálenosti od Země a od Slunce se pak nachází Mars, Jupiter a Saturn. Budeme-li předpokládat, že naše Země stojí právě tak, že se nachází mezi Marsem a Sluncem, pak si dovedeme představit, že v prostoru mezi Zemí a Sluncem je obsaženo to, co se obvykle nazývá Venuší, a to, co se obvykle nazývá Merkurem. Chtěl bych výslovně zdůraznit, že co se týče označení těchto dvou planet, došlo během doby ke změně. To, co se dnes nazývá Merkur, se dříve nazývalo Venuše, a co se dnes nazývá Venuše, se dříve nazývalo Merkur. Proto si tato označení musíte představit obráceně, takže už neodpovídají dnešním názvům. To, co se nachází blíže Slunce, musíme označit jako Venuši, a to, co je od něj dále, jako Merkur. Pak následuje Měsíc.

Kdybyste si však nyní představili jiné postavení, takže by se Země dostala na druhou stranu Slunce, a kdybyste postupovali od Země ke Slunci, pak byste měli nejprve Měsíc, potom to, co je podle starého označení Merkurem, potom - podle starého označení - Venuši a dále za Sluncem pak Mars, Jupiter a Saturn. A podíváte-li se na toto pořadí a vynecháte-li Zemi, máte směrem od Slunce na jednu stranu Venuši, Merkur a Měsíc a na druhou stranu Mars, Jupiter a Saturn.

Když tato jednotlivá tělesa spojíte, takže Slunce bude vyznačovat průsečík, dostanete tutéž [dvojitou] smyčku, kterou jsem předtím nakreslil jako křivku schematicky znázorňující denní prožitky člověka. To znamená, že existuje možnost postavení ve sluneční soustavě, kdy jsou jednotlivé planety uspořádány tak, že udávají uspořádání prostoru, jež přesně odpovídá schématu denního průběhu u člověka, vyznačíme-li okamžik probuzení a usnutí jako průsečík u náměsíčního. A velmi blízko Zemi se nacházející Měsíc je kolem naší Země poháněn silou, jež se podobá síle, která nás samé řídí při vědomých činech denního života, což jsou v podstatě činy, jež jsou nám nejbližší.

Máte tu vnější vodítka k tomu, že prostorové vzdálenosti znamenají něco, co se v našem vlastním časovém lidském životě projevuje jako silnější a slabší působení. S ohledem na tyto

věci pronikneme do mnohem hlubších vztahů, dnes jsme na ně pouze chtěli zaměřit pozornost. Pokud však budete chtít pouze povrchně vzít v úvahu, že Saturn je nejvzdálenější planetou a má na naši Zemi nejmenší účinek, pak to můžete srovnat s tím, jak síly temného Saturnu působí jen slabě na spícího člověka. A to, co má podobu síly pohánějící Jupiter kolem Slunce, je něco, co lze s ohledem na vzdálenost od Slunce srovnat s tím, co také vstupuje do našeho života poměrně vzácně, se světem snů. Máte tu pozoruhodnou shodu toho, co má podobu lidského života, denního lidského života, s tím, co se odehrává venku v prostoru, ve velkých vesmírných hodinách a co působí jako síla pohánějící jednotlivé planety kolem Slunce. Máme tu shodu mezi mikrokosmem a makrokosmem.

Z toho vidíte, že svět je ve skutečnosti mnohem složitější, než se lidé obvykle domnívají, a že podíváme-li se jakožto lidé do sebe, dokážeme si skutečně poradit jen tehdy, jen tehdy dokážeme pochopit své lidství, když vezmeme v úvahu všechno, co je v našem lidství příbuzné s velkým světem. A protože to duchovní badatelé všech dob věděli, volili shodná pojmenování pro jevy a jednotlivé záležitosti velkého světa i toho, co se děje v nás samých, v našem napohled tak malém světě, v tělesnosti člověka, uzavřené jeho kůží.

Mohl jsem zde dnes jen zdálky poukázat na jistou shodu mikro- kosmu, tedy člověka, s makrokosmem, totiž s naší sluneční soustavou. Pomocí schematické křivky, kterou lze zakreslit do denního života člověka stejně jako do sluneční soustavy, jsem vám znázornil, že tu existuje takováto shoda. Jen jaksi z velké dálky jsme poukázali na bytosti, jejichž působení prostupuje náš prostor a které svými silami řídí pohyby vesmírné soustavy podobným způsobem, jako je řízen pohyb ručiček našich běžných kapesních či nástěnných hodin. Zaměřili jsme pohled až na hranice oblastí, kde můžeme doufat, že se nám odhalí celé duchovní světy. Naším úkolem v následujících přednáškách bude poznat planety jako „vesmírné ručičky“ velkých kosmických hodin a budeme mít příležitost poukázat na samotné bytosti, jež celou sluneční soustavu uvedly do chodu, pohybují planetami kolem Slunce a jeví se jako příbuzné s tím, co probíhá v člověku samotném. A tak pochopíme, že člověk je jakožto mikrokosmos, jakožto malý svět zrozen z makrokosmu, z velkého světa.

Vídeň, 22. března 1910

GA 119